



Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

MA ./ riksåklagaren m.fl. ang. mord

(Göta hovrätts dom den 22 december 2015 i mål B 3187-15)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska yttra sig i främst frågan om uppsåt. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag kan inte tillstyrka prövningstillstånd.

Bakgrund

MA har dömts för mord. Tingsrätten bestämde påföljden till fängelse i 15 år. Hovrätten har bestämt påföljden till fängelse i 14 år.

Den gärningsbeskrivning som ligger till grund för domstolarnas domar lyder enligt följande.

MA har uppsåtligt berövat NG livet genom att hugga en kniv i NGs rygg. Knivhugget har genomskurit ett revben samt orsakat genomgående skada på den vänstra lungan, skada på en kärlgren från kroppspulsådern och stickskada på den högra lungan. Skadorna har medfört lungkollaps och blödning till lungsäckarna vilket orsakat NGs död.

Det hände den 13 juni 2015 på/vid Holavedsvägen inom Tranås kommun.

Hovrätten har i frågan om uppsåt och rubricering instämt i tingsrättens bedömning. Tingsrätten har i denna fråga uttalat följande.

Vilket brott har då MA begått? Och vilket uppsåt hade han?

MA har enligt egen uppgift beväpnat sig med kniv eftersom han var rädd för en annan person som sökt sig ner till Tranås från Linköping. Av fotografiet på sid 202 i förundersökningsprotokollet framgår att kniven är en spetsig brödkniv och att MA tillverkat en enkel knivslida för att förvara kniven i.

Vittnena DJ och JH har uppfattat det våld MA använde som kraftigt och detta stöds av det faktum att kniven trängt in långt i NGs kropp och till och med

gått igenom ett revben. Även om MA direkta avsikt i samband med knivhugget inte var att döda NG så måste MA ha insett att hans mycket kraftiga knivhugg i ryggen på NG - på en plats där många vitala organ finns direkt innanför som lätt skulle kunna skadas om en kniv stacks in på det sätt som skedde - kunde leda till döden. Detta har inte fått MA att avstå från handlingen och MA agerande efter knivhugget visar inte på att han varit särskilt ångerfull eller orolig för vad som rent faktiskt hände med NG. MA har enligt egen uppgift direkt lämnat platsen och på väg därifrån sagt *nästa gång så dödar jag dig*. MA kontaktade inte polis utan torkade av kniven på en grässlant, begav sig hemåt för att duscha och gömma undan kniven samt de kläder han hade använt vid tillfället.

Tingsrätten finner att bevisningen som den redovisats ovan styrker att MA insåg att hans handlande innebar en faktisk risk för att NG skulle avlida. MA har alltså medvetet tagit en risk när han högg NG i ryggen på det kraftfulla sätt som han gjorde. MAs attityd vid agerandet visar att han varit helt likgiltig inför att effekten skulle inträda; det vill säga att NG skulle dö. Detta har inte fått honom att avstå från sitt handlande och han har alltså haft likgiltighetsuppsåt till gärningen mord. (Jfr bland annat rättsfallen NJA 2002 s. 449, 2004 s. 176, 479, 519 och 702.)

Tingsrätten anser inte att gärningen kan bedömas som dråp eftersom MA, beväpnad med en vass kniv utan förvarning kraftigt angripit den helt oförberedde NG när denne, lätt framåtlutad, satt på en moped med händerna på styret.

MA ska dömas för mord.

Överklagandet till Högsta domstolen

MA yrkar att åtalet, på grund av nödvärn eller nödvärnsexcess, ska ogillas eller, i andra hand, att han ska dömas för grov misshandel och vållande till annans död eller, i tredje hand, att gärningen ska bedömas som dråp.

Han gör bl.a. gällande att det finns prejudikatintresse i att Högsta domstolen prövar uppsåtsfrågan.

Grunderna för min inställning

I svensk straffrätt finns tre former av uppsåt – avsiktsuppsåt (tidigare benämnt direkt uppsåt), insiktsuppsåt (tidigare benämnt indirekt uppsåt) och likgiltighetsuppsåt.

Avsiktsuppsåt föreligger om gärningen utförs med en viss avsikt. Vad som krävs är att en medveten kontrollerad gärning utförs i syfte att en viss följd ska inträffa (se Petter Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, 2 uppl., s. 287).

Insiktsuppsåt förutsätter att gärningsmannen ser ett visst faktum (en följd eller en omständighet) som mycket sannolikt, gärningsmannen har vad som kallas praktisk visshet (Asp m.fl., a.a. s. 289).

Frågan om uppsåtets nedre gräns i förhållande till oaktsamhet, i form av likgiltighetsuppsåt, har prövats av Högsta domstolen i ett antal fall (se bl.a. NJA 2004 s. 176, NJA 2004 s. 479, NJA 2004 s. 519, NJA 2004 s. 702, NJA 2005 s. 732, NJA 2007 s. 929, NJA 2011 s. 563 och NJA 2012 s. 45).

En prövning av om likgiltighetsuppsåt förelegat görs i två steg. För att likgiltighetsuppsåt ska föreligga ska gärningsmannen vid gärningstillfället 1) ha insett att det fanns en risk för att effekten skulle inträffa eller för att gärningsomständigheten skulle föreligga (medvetet risktagande) och 2) varit positiv eller i vart fall likgiltig till att effekten skulle inträffa eller att gärningsomständigheten skulle föreligga. I gärningsögonblicket ser inte gärningsmannen effekten eller gärningsomständigheten som ett relevant skäl att avstå från gärningen.

I NJA 2004 s. 176 lägger Högsta domstolen fast riktlinjer för bevisbedömningen avseende frågan om gärningsmannen varit likgiltig i förhållande till att effekten skulle inträffa eller att gärningsomständigheten skulle föreligga (steg 2). Av dessa riktlinjer framgår att utgångspunkten för bedömningen ska vara omständigheterna vid gärningen, att insikt om att det förelåg en mycket hög sannolikhet för effekten eller gärningsomständigheten normalt är tillräckligt för uppsåt, att hänsynslöst beteende, upprörd sinnesstämning och gärningsmannens intresse i gärningen är omständigheter som kan göra att uppsåt får anses föreligga även om det inte förelåg en mycket hög sannolikhet samt att uppsåt i allmänhet inte kan anses föreligga när risken enligt gärningsmannens föreställning inte varit avsevärd.

Högsta domstolen betonar emellertid att riktlinjer av detta slag måste behandlas med försiktighet och urskiljning. Vilka faktorer som är av betydelse för bedömningen av om uppsåt förelegat växlar, i likhet med vid andra bevisbedömningar, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, varvid t.ex. gärningsmannens ålder, mognad och psykiska tillstånd måste beaktas (se också NJA 2002 s. 449, NJA 2004 s. 479, NJA 2004 s. 702 och NJA 2012 s. 45).

Min bedömning

MA har gjort gällande att han handlat i självförsvar och han därför ska frikännas på grund av bestämmelserna om rätten till nödvärn. Jag instämmer i domstolarna bedömningar att MA inte kan anses ha befunnit sig i en nödvärnssituation, inte

heller en s.k. putativ sådan. (Se hovrättens dom s. 4). Som hovrätten angett blir reglerna om nödvärnsexcess då heller inte tillämpliga.

När det gäller frågan om uppsåt instämmer jag i domstolarnas bedömningar att det inte kan anses utrett att MA haft ett direkt uppsåt att döda NG. Inte heller att han insett att döden var en ofrånkomlig effekt av gärningen (s.k. insiktsuppsåt).

Frågan är då om MA haft ett s.k. likgiltighetsuppsåt i förhållande till NG död.

Det kan inledningsvis konstateras att det typiskt sett är förenat med en avsevärd risk för svåra skador med dödlig utgång att hugga en kniv in i ryggen på en människa. Vidare att risken för dödlig utgång ökar med kraften i våldet och storleken m.m. på den kniv som används. Mot denna bakgrund torde det för var och en som inte lider av en mer betydande intellektuell funktionsnedsättning stå klart att om man med kraft hugger en stor kniv in i ryggen på någon på det sätt som MA har gjort så är detta livsfarligt (jfr NJA 2004 s. 479, särskilt s. 486 n). Enligt den rättspsykiatriska utredningen lider MA bl.a. av vissa personlighetsstörningar som möjligen i någon mån kan förklara hans agerande. Av samma utredning framgår emellertid också att hans allmänintellektuella nivå ligger inom normalzonen. Mot denna bakgrund står det enligt min uppfattning klart att MA insett den avsevärda risken för att NG skulle avlida till följd av knivhugget. Det har inte framkommit någon omständighet som talar emot att MA varit likgiltig inför att NG dog. Tvärtom visar MAs agerande vid och efter gärningen att hans insikt om den avsevärda risken för att NG skulle avlida till följd av knivhugget inte har utgjort ett relevant skäl för honom att i gärningsögonblicket avstå från gärningen. Enligt min bedömning har han därför haft ett likgiltighetsuppsåt i förhållande till NGs död.

Lika med domstolarna är det min uppfattning att gärningen ska rubriceras som mord. I fråga om påföljd anser jag – till skillnad från hovrätten – att gärningen inte innefattar vare sig några försvårande eller förmildrande omständigheter. Påföljden bör enligt nuvarande praxis bestämmas till fängelse i 14 år (se NJA 2013 s. 376 och Högsta domstolens dom den 3 februari 2016 i mål B 4653-15).

Hovrättens dom bör således fastställas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens).

För att bevilja prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning

i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Som jag angett ovan har frågan om uppsåtets nedre gräns prövats av Högsta domstolen i bl.a. NJA 2004 s. 176, NJA 2004 s. 479, NJA 2004 s. 519, NJA 2004 s. 702, NJA 2005 s. 732, NJA 2007 s. 929, NJA 2011 s. 563 och NJA 2012 s 45.

Asp m.fl. framhåller att det finns mycket få hållpunkter för hur man ska klarlägga gärningsmannens attityd i gärningsögonblicket och att rättsläget därför ännu måste betecknas som oklart. Vad som är avgörande för om gärningsmannen är likgiltig är huruvida han eller hon vid det konkreta gärningstillfället i gärningen har visat sig likgiltig inför omständigheter och följder som är relevanta enligt brottsrekvisiten. Enligt Asp m.fl. torde det som utgångspunkt vara svårt att påvisa likgiltighet om gärningsmannen inte har uppfattat sannolikheten (steg 1) som hög. (Asp m.fl., a.a. s. 292 och s. 298.)

Enligt Asp m.fl. finns det anledning att tro att domstolarna efter NJA 2004 s. 176 ibland har missuppfattat vad likgiltigheten ska relatera till och att man således har nöjt sig med en hos gärningsmannen manifesterad likgiltighet inför risken för att följden ska inträda. Som Asp m.fl. framhåller är en sådan tillämpning av likgiltighetsuppsåtet direkt felaktig och innebär i sak att man stannar efter att ha prövat steg 1. Detta får till följd att uppsåtsområdet utvidgas påtagligt genom att också omfatta medveten oaktsamhet. (Asp m.fl., a.a. s. 293. Se också Martin Borgeke, Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik, SvJT 2015 s. 383-396.)

Mot denna bakgrund kan det finnas skäl att Högsta domstolen ytterligare utvecklar läran om likgiltighetsuppsåtet, särskilt när det gäller vilka bevisfakta som bör tillmätas relevans vid bedömningen av om gärningsmannen varit likgiltig inför en viss gärningsomständighet och hur värderingen av dessa bevisfakta bör gå till.

Som jag gett uttryck för ovan kan det enligt min uppfattning inte råda någon tvekan om att MA begått den åtalade gärningen uppsåtligen. Jag kan därför inte se att detta mål innefattar några egentliga gränsdragningsfrågor i detta avseende. Jag kan heller inte se att målet innefattar några andra ur prejudikatsynpunkt intressanta frågeställningar. MA är enligt hovrättens beslut häktad till dess att fängelsestraffet får verkställas. Jag ställer mig därför tveksam till att förevarande mål är ett lämpligt mål för Högsta domstolens prövning. Jag kan således inte tillstyrka prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till
Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Jönköping (AM-84790-15)
Kammaråklagaren Jessica Andersson